

ยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคมไทย ในศตวรรษที่ 21

A Strategy for Developing Buddhist Innovation for the Sustainability of Thai Society in the 21st Century

พระฤทธิรงค์ ขนติธมโม (บุญแสน)¹, พระครูประยุตสารธรรม²,
อาทิตย์ ผ่านพูล³, ณฐอร เจือจันทร์⁴

PhraLittirong Khantithammo (Boonsaen)¹, Phrakhruprayutsaradham²,
Artit Phanphoon³, Nathaorn Juejan⁴

¹⁻⁴มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

¹⁻⁴Mahamakut Buddhist University, Isan Campus

Email: littirong2010@gmail.com

Received: 26/01/2569

Revised: 27/03/2569

Accepted: 27/03/2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรมสำหรับการสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นกระบวนการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองต่อพลวัตความเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลที่ซับซ้อน เนื้อหาครอบคลุมแนวทางการขับเคลื่อนใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติด้านการศึกษา ที่มุ่งเปลี่ยนผ่านจากการเน้นวิชาการสู่การสร้าง "มนุษย์ที่สมบูรณ์" โดยใช้กระบวนการสอนแนวพุทธผสานกับเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาปัญญาและจิตใจ 2) มิติด้านเศรษฐกิจ ที่เน้นการแปลงทุนทางวัฒนธรรมเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการบริหารธุรกิจตามแนวทาง ESG และอุตสาหกรรม 5.0 เพื่อความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อม และ 3) มิติด้านสังคมและธรรมาภิบาล ที่นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข บทสรุปของบทความเสนอว่า พุทธนวัตกรรมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางวัตถุและความผาสุกทางจิตใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและการสร้างสังคมแห่งปัญญาที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม, ความยั่งยืน, ยุทธศาสตร์การพัฒนา, สังคมไทยศตวรรษที่ 21

Abstract

This article aims to propose strategies for developing Buddhist Innovation to enhance the sustainability of Thai society in the 21st century. It emphasizes the integration of Buddhist principles with modern science, technology, and management paradigms to address the dynamics of digital disruption. The study covers driving forces in three key

dimensions: 1) Education, focusing on the transition from academic-centric approaches to cultivating "complete human beings" through Buddhist teaching methods combined with technology for intellectual and spiritual development; 2) Economy, highlighting the transformation of cultural capital into the creative economy and business management based on ESG and Industry 5.0 principles for community and environmental sustainability; and 3) Social Governance, applying Dhamma principles to improve public service efficiency and foster peaceful coexistence. The conclusion suggests that Buddhist Innovation serves as a crucial mechanism to balance material progress with mental well-being, thereby fostering quality human resources and a resilient wisdom-based society.

Keywords: Buddhist Innovation, Sustainability, Development Strategy, 21st Century Thai Society

บทนำ

แนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พุทธนวัตกรรมเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของการเผยแผ่ศาสนาธรรมรูปแบบเดิมที่เน้นเพียงพิธีกรรมและการท่องจำคัมภีร์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพลเมืองดิจิทัลที่ต้องการความรวดเร็วและการเข้าถึงสาระธรรมที่จับต้องได้ ส่งผลให้สังคมเกิดความรู้สึกเหินห่างจากแก่นแท้ของศาสนาและมองว่าหลักธรรมเป็นเรื่องล้าสมัย ผู้เขียนจึงเสนอให้กำหนดยุทธศาสตร์การนำ "พุทธวิธี" หรือกระบวนการถ่ายทอดธรรมะอันแยบคายของพระพุทธเจ้าที่เน้นการปฏิบัติและการไตร่ตรองด้วยปัญญา (โยนิโสมนสิการ) มาบูรณาการร่วมกับเทคโนโลยีขั้นสูงเพื่อสรรค์สร้าง "พุทธนวัตกรรม" โดยมียุทธศาสตร์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การประยุกต์หลักอุปมาอุปไมยสู่การสร้างสื่อดิจิทัลเชิงโต้ตอบ เพื่อให้ผู้ใช้งานเข้าใจสภาวะธรรมผ่านประสบการณ์เสมือนจริง 2) การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยใช้นวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามาช่วยวิเคราะห์จริตและออกแบบเส้นทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับรายบุคคล และ 3) การนำหลักอนุพุทธิกถา (การแสดงธรรมเป็นลำดับขั้น) มาพัฒนาเป็นระบบ Gamification เพื่อสร้างกระบวนการขัดเกลาจิตใจที่ทำหายจากหยาบไปหาละเอียด ซึ่งแนวทางทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนบทบาทคนในสังคมจาก "ผู้ศรัทธา" ให้กลายเป็น "ผู้ตื่นรู้" ที่มีปัญญา ทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทนำในการขับเคลื่อนสังคม มีความทันสมัย และสามารถบ่มเพาะปัญญาและคุณธรรมให้คนไทยนำไปใช้ดับทุกข์และสร้างความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง (พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร), และ ธนานพ เสนาชุม, 2568 : 1-11)

ภาพรวมของวิกฤตการณ์และความท้าทายในการสร้างความยั่งยืนให้กับสังคมไทยในยุคดิจิทัลดิสรูปชั้น โดยชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังเผชิญกับคลื่นความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจที่รุนแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางศีลธรรมและระบบคุณค่าของสังคม รูปแบบการกล่อมเกลாத่างสังคมแบบดั้งเดิมที่ไม่สามารถผสมผสานหลักธรรมเข้ากับบริบทโลกใหม่ได้อีกต่อไป ก่อให้เกิดช่องว่างทางจิตวิญญาณระหว่างคนรุ่นใหม่กับรากฐานทางวัฒนธรรม นำไปสู่ปัญหาความประะบางทางจิตใจ การ

ยึดติดวัตถุนิยมสุดโต่ง และการขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ เพื่อก้าวข้ามวิกฤตดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องปฏิรูปยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมใหม่ทั้งระบบ โดยบูรณาการ "พุทธวิธี" เข้ากับ "ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21" และนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ในมิติของการจัดการองค์ความรู้ ต้องเปลี่ยนจากบทบาทผู้รับฟังธรรมเป็นผู้นำธรรมไปปฏิบัติ โดยนำหลักการทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ร่วมกับนวัตกรรม ได้แก่ การใช้หลักอุปมาอุปไมยสร้างแพลตฟอร์มธรรมะเชิงโต้ตอบ การใช้เทคโนโลยี AI เพื่อสร้างระบบธรรมะจัดสรรที่แม่นยำต่อปัจเจกบุคคล และการนำหลักอนุพุทธิกามาออกแบบกลไกเชิงจิตแบบ Gamification เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้หลักพุทธธรรมกลับมามีความหมายและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงของคนไทยได้อีกครั้ง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมต้องไม่จำกัดอยู่เพียงในวัดหรือสถานศึกษา แต่ต้องขยายไปสู่การสร้างระบบนิเวศนวัตกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านสถาบันครอบครัวและชุมชนดิจิทัล โดยเน้นการปลูกฝังทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการใช้นวัตกรรมอย่างมีจริยธรรม ผู้นำทางความคิดต้องเป็นต้นแบบและเปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมเพื่อสังคม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกพลเมืองโลก เป้าหมายสูงสุดของการบูรณาการแนวทางทั้งหมดนี้ คือการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่เป็น "มนุษย์ที่สมบูรณ์" ซึ่งมีความพร้อมทั้งสมรรถนะทางโลกและรากฐานทางธรรมที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ที่มุ่งสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งปัญญาและคุณธรรมอย่างยั่งยืน (ตรีทิพย์ภา ทองดี, 2568 : 33-42)

กระบวนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์นี้เริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์โดยนำ "พุทธวิธี" หรือศาสตร์การสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เป็นแกนหลักร่วมกับเทคโนโลยี โดยเฉพาะการนำหลักการพัฒนาจิตตามลำดับขั้น (อนุพุทธิกถา) มาออกแบบระบบปฏิบัติธรรมดิจิทัลแบบเกมมิฟิเคชัน (Gamification) เพื่อสร้างความท้าทายในการลดละกิเลสจากง่ายไปยาก และการใช้หลักอุปมาอุปไมยมาสร้างสื่อเสมือนจริงที่ช่วยให้ผู้ใช้งานเข้าใจนามธรรมอันลึกซึ้งได้ชัดเจนขึ้น รวมถึงการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามาช่วยวิเคราะห์สภาวะจิตและสร้างเส้นทางการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติแต่ละคน ซึ่งแนวทางนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่มิติทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังขยายผลไปสู่การบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่อื่นๆ เช่น การสื่อสารภาษาอังกฤษ ที่ต้องปรับเปลี่ยนมุมมองจากเครื่องมือสื่อสารทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว ให้กลายเป็น "ทุนทางปัญญาเพื่อการเผยแผ่" โดยสอดแทรกมิติด้านจิตวิญญาณและคุณธรรม เช่น หลักไตรสิกขา เข้าไปในกระบวนการสื่อสาร เพื่อให้ผู้ใช้งานมีวิจาร์ณญาณและความลึกซึ้งทางความคิดควบคู่ไปกับความคล่องแคล่วทางภาษา นอกจากมิติของการพัฒนานวัตกรรมแล้ว การขับเคลื่อนสังคมให้สัมฤทธิ์ผลยังต้องอาศัยการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและปลูกฝังทักษะชีวิตแห่งศตวรรษที่ 21 ทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการใช้นวัตกรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยผู้ใหญ่ต้องทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงและเปิดพื้นที่ให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง เพื่อเปลี่ยนบทบาทจากผู้เสพสื่อเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมสังคม ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการบูรณาการแนวคิดทั้งหมดนี้คือการสร้างพลเมืองที่เป็น "มนุษย์ที่สมบูรณ์" ตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีสมรรถนะสากล รู้เท่าทันโลกและเทคโนโลยี แต่ในขณะเดียวกันก็มีรากฐานทางจิตใจที่เข้มแข็ง ยึดมั่นในคุณธรรม และมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมแห่งปัญญาและสันติสุขที่ยั่งยืนต่อไป (สิทธิชัย ชีวะโรสและคณะ, 2568 : 205-213)

ดังนั้น บทความนี้มุ่งเน้นการนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรม ผ่านบทบาทของภาษาและการสื่อสาร ในฐานะกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความยั่งยืนของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 โดยมองว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือ นวัตกรรมทางพุทธสังคม มิได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดหลักธรรมเท่านั้น หากแต่เป็น นักยุทธศาสตร์การสื่อสารเชิงพุทธ ที่สามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมกับบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อออกแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ ปัญญา และสังคมอย่างยั่งยืน ผู้นำดังกล่าวต้องมีทักษะการใช้ภาษาอย่างมียุทธศาสตร์ เพื่อโน้มน้าว สร้างแรงบันดาลใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยยึดหลักการคิดอย่างแยกคอกาย (โยนิโสมนสิการ) เป็นฐานสำคัญในการตั้งประเด็นทางสังคมและสร้างบทสนทนาที่นำไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติจริง สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการสื่อสารพุทธนวัตกรรมให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็ว ทันสมัย และสอดคล้องกับความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมาย การประยุกต์ใช้ภาษาและสื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ ช่วยให้การเผยแผ่และพัฒนาพุทธนวัตกรรมไม่จำกัดอยู่เพียงในเชิงเนื้อหา แต่ขยายไปสู่การออกแบบกิจกรรม การรณรงค์เชิงคุณธรรม และการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในสังคม อันนำไปสู่การเสริมสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของคนไทย โดยสรุป ภาษา การสื่อสาร และสื่อดิจิทัลจึงเป็น ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาพุทธนวัตกรรม เพื่อสร้างสังคมไทยที่เข้มแข็ง มีปัญญา และยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21

แนวคิดพุทธนวัตกรรมและความหมายเชิงวิชาการ

ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญ หัวข้อนี้จะนำเสนอแนวคิด "พุทธนวัตกรรม" ซึ่งเกิดจากการบูรณาการระหว่างปัญญาญาณดั้งเดิมและวิทยาการสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นความหมายเชิงวิชาการที่อธิบายถึงกระบวนการนำหลักธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางความคิดและการปฏิบัติ เพื่อยกระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ปาริณันท์ ปางทิพย์อำไพ (2567) ได้กล่าวไว้ว่า พุทธนวัตกรรมและการวิจัยข้ามศาสตร์ หมายถึง กระบวนการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเชื่อมโยงความรู้ทางศาสนาและศาสตร์สากลให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นการนำทฤษฎีจากสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ หรือนิเทศศาสตร์ มาผสมผสานกับปรัชญาพุทธศาสนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทางความคิดและการปฏิบัติที่สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้จริง ดังเช่นการใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาอธิบายผลของการวิปัสสนากรรมฐานต่อสุขภาพจิต หรือการประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เป้าหมายสูงสุดคือการสังเคราะห์ความรู้ใหม่ที่ส่งเสริมคุณค่าของพระพุทธศาสนาด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังขยายผลไปสู่การสร้าง "แหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน" (Sustainable Learning Environments) โดยประยุกต์ใช้ "พุทธนวัตกรรม" (Buddhist Innovation) ที่เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาควบคู่กับความรู้ทางวิชาการ หลักการสำคัญคือการนำหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และไตรสิกขา มาบูรณาการเข้ากับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีสติ สมาธิ และปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การศึกษาแนวนี้จึงไม่เพียงมุ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ แต่ยังมุ่งสร้างมนุษย์ที่มีความสมดุลทางจิตใจ สามารถรับมือกับความทุกข์และการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

พระมหาชนินทร์ อธิวโรและคณะ (2568) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดของ "พุทธนวัตกรรม" ในบริบทของการศึกษาไทยยุคใหม่ โดยนิยามว่าหมายถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา อาทิ สติ เมตตา และปัญญา ผสมผสานเข้ากับกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง มีความหมาย และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง (Transformative Learning) เป้าหมายหลักของแนวคิดนี้คือการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน (Holistic Development) ทั้งทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ เพื่อให้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนของโลกในศตวรรษที่ 21 ทั้งในมิติของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ในเชิงกระบวนการวิชาการ บทความได้เสนอการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ไปสู่การสร้างพื้นที่เพื่อการเติบโตภายใน โดยปรับเปลี่ยนบทบาทของครูผู้สอนจากผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ให้กลายเป็น "ผู้นำทางการเรียนรู้" ที่ทำหน้าที่จุดประกายการตื่นรู้และการเข้าใจตนเองให้แก่ผู้เรียน ผ่านกระบวนการสอนที่หลากหลาย เช่น การฝึกสติ การสะท้อนตนเอง (Self-reflection) การเรียนรู้จากธรรมชาติ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมสมรรถนะที่จำเป็นต่อชีวิต ซึ่งแนวทางดังกล่าวถือเป็นการสร้างรากฐานความยั่งยืนทางปัญญาที่ช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมดุลทั้งทางกาย ใจ และปัญญา สามารถใช้หลักธรรมเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

พระวัชรินทร์ วชิรวีโร (ชุมจิน) และคณะ (2567) ได้กล่าวไว้ว่า พุทธนวัตกรรมและการวิจัยข้ามศาสตร์คือกระบวนการทางวิชาการที่มุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างความรู้ทางศาสนาและศาสตร์สากลให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยหัวใจสำคัญอยู่ที่การนำทฤษฎีจากสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ หรือนิเทศศาสตร์ มาผสมผสานกับปรัชญาพุทธศาสนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทางความคิดและการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้จริง ดังตัวอย่างการนำทฤษฎีทางจิตวิทยา มาอธิบายผลลัพธ์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีต่อสุขภาพจิต หรือการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการวิจัยข้ามศาสตร์ในบริบทนี้คือการสังเคราะห์ความรู้ใหม่ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้มีความชัดเจนด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ และเอื้อประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของมนุษยชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันต่อยุคสมัย

สรุป พุทธนวัตกรรมและการวิจัยข้ามศาสตร์หมายถึงกระบวนการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถอธิบายและแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้จริง โดยมุ่งเน้นการปฏิรูปการศึกษาที่เปลี่ยนจากการเน้นวิชาการเพียงอย่างเดียวสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งสติปัญญาและจิตใจ (Holistic Development) ผ่านการปรับบทบาทครูให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ เพื่อสร้างมนุษย์ที่สมดุล มีภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ และเท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางปัญญาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ความยั่งยืนของสังคมไทยในบริบทศตวรรษที่ 21

สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (Digital Disruption) ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างทางสังคม หัวข้อนี้จึงมุ่งวิเคราะห์พลวัตความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรม 5.0 ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างรากฐานความยั่งยืนอย่างแท้จริง

โสภณ รักบำรุงและคณะ (2568) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากของไทย โดยการแปลงสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมอย่าง "วิถีชน" ซึ่งเป็นอัตลักษณ์และวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนภาคใต้ ให้กลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมองว่าวิถีชนไม่ได้เป็นเพียงมรดกเพื่อความบันเทิง แต่เป็น "ทุนทางวัฒนธรรม" ที่ทรงคุณค่า ซึ่งประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเกษตร การคัดเลือกสายพันธุ์ และการดูแลสุขภาพสัตว์ด้วยสมุนไพร กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดห่วงโซ่อุปทานทางเศรษฐกิจที่สร้างอาชีพและรายได้หมุนเวียนให้แก่คนในชุมชน ตั้งแต่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยง ผู้ประกอบการสนามแข่งขัน ไปจนถึงธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งช่วยส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและสร้างความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้วิถีวิถีชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางบริบทของโลกในศตวรรษที่ 21 กิจกรรมนี้จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับความท้าทายรอบด้าน ทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ การตื่นตัวเรื่องสิทธิและสวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare) รวมถึงการแก้ไขภาพลักษณ์เชิงลบที่มักถูกผูกโยงเข้ากับการพนัน ผู้เขียนจึงเสนอแนวทางใหม่ที่มุ่งเน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานการจัดการให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ควบคู่ไปกับการส่งเสริมบทบาทของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อผลักดันให้วิถีชนกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับโมเดลประเทศไทย 4.0 ซึ่งจะช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพร้อมกับสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกรไทยได้อย่างแท้จริง

สุรเดช หวังทองและคณะ (2567) ได้กล่าวไว้ว่า พลวัตความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาความยั่งยืนของสังคมและเศรษฐกิจไทย โดยชี้ให้เห็นว่าแม้ประเทศไทยจะเคยนำแนวคิดอุตสาหกรรม 4.0 มาปรับใช้ภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 ตั้งแต่ปี 2558 เพื่อมุ่งสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง

และยั่งยืน แต่แนวคิดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดสำคัญคือ การให้ความสำคัญกับเครื่องจักรและเทคโนโลยีมากกว่ามนุษย์ อีกทั้งยังละเลยปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้ไม่สามารถบรรลุผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้ตามเป้าหมาย จึงเกิดกระแสการเปลี่ยนผ่านไปสู่ "อุตสาหกรรม 5.0" ตามแนวทางของคณะกรรมการยุโรปที่เริ่มผลักดันในปี 2021 ซึ่งถือเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ครั้งสำคัญที่หันมาให้ความสำคัญกับแกนหลัก 3 ประการ คือ ผู้คน โลก และความเจริญรุ่งเรือง (People-Planet-Prosperity) แทนการมุ่งเน้นเพียงผลกำไรหรือประโยชน์ของผู้ถือหุ้นเพียงอย่างเดียว ในบริบทใหม่นี้ การจัดการเพื่อความยั่งยืนต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและนวัตกรรมทางธุรกิจที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centric) ควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีความท้าทายหลักที่ต้องเผชิญ 4 ด้าน ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสม การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวใหม่ การปฏิรูประบบการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อรองรับทักษะอนาคต และการพัฒนาโมเดลธุรกิจที่ยั่งยืน ซึ่งประเด็นเหล่านี้ถือเป็นโจทย์ใหญ่สำหรับภาคสังคมและธุรกิจไทยในศตวรรษที่ 21 ที่จะต้องเร่งศึกษาวิจัยและปรับตัวเพื่อค้นหาทิศทางเศรษฐกิจและรูปแบบธุรกิจใหม่ที่ใช้นวัตกรรมขับเคลื่อนองค์กรไปพร้อมกับการใส่ใจดูแลโลกและให้คุณค่ากับทรัพยากรมนุษย์อย่างแท้จริง

เซียว ซี เซ็นและคณะ (2568) ได้กล่าวไว้ว่า การปรับตัวของภาคธุรกิจไทยและระดับสากลท่ามกลางความผันผวนและความไม่แน่นอนของสถานการณ์โลก โดยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการบริหารงานที่มุ่งเน้นเพียงผลกำไรระยะสั้นไม่สามารถตอบโจทย์ความอยู่รอดและความยั่งยืนขององค์กรได้อีกต่อไป เนื่องจากแรงกดดันจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมถึงความคาดหวังที่สูงขึ้นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนักลงทุน ผู้บริโภค และหน่วยงานกำกับดูแล ดังนั้น องค์กรธุรกิจจึงจำเป็นต้องบูรณาการแนวคิด ESG (Environmental, Social, and Governance) เข้าเป็นยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานเพื่อใช้เป็นกรอบในการลดผลกระทบเชิงลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว การนำแนวคิด ESG มาปรับใช้ในบริบทธุรกิจยุคใหม่ไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการบริหารจัดการความเสี่ยงเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่องค์กรผ่านการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การควบคุมต้นทุน และการสร้างโอกาสทางธุรกิจจากนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีความยืดหยุ่นและสามารถฟื้นตัวจากวิกฤตได้ดีขึ้น โดยกระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยการวิเคราะห์บริบทขององค์กรอย่างรอบด้าน การกำหนดนโยบายความยั่งยืนที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใสเพื่อสร้างความเชื่อมั่น ซึ่งบทสรุปของบทความยืนยันว่า "ความยั่งยืน" ได้เปลี่ยนสถานะจากเพียงหน้าที่ความรับผิดชอบทางสังคม (CSR) มาเป็น "ปัจจัยเชิงกลยุทธ์" ที่ชี้วัดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจในอนาคตอย่างแท้จริง

สรุป ความยั่งยืนของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 เกิดจากการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ทันสมัยและใส่ใจสวัสดิภาพสัตว์ ควบคู่กับการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรม 5.0 ที่ยึดมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลาง (People-Planet-Prosperity) โดยภาคธุรกิจต้องปรับตัวใช้นโยบาย

ESG เป็นกลยุทธ์หลักเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและมูลค่าเพิ่ม ซึ่งเป็นการยกระดับจากการมุ่งเน้นกำไรระยะสั้นสู่การสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรม

การขับเคลื่อนพุทธนวัตกรรมให้เกิดผลสัมฤทธิ์จำเป็นต้องมีการวางยุทธศาสตร์เชิงรุกที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคใหม่ หัวข้อนี้จะนำเสนอกระบวนการและแนวทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมในมิติต่างๆ ทั้งด้านการศึกษาที่เน้นวิธีสอนแนวพุทธ ด้านเศรษฐกิจที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับการตลาดสมัยใหม่ ไปจนถึงด้านการให้บริการสาธารณะและธรรมาภิบาล เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม

สมควร นามสีฐาน และ สุรีพร ชาบุตรบุญทริก (2562) ได้กล่าวไว้ว่า กลยุทธ์การสอนในยุคศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัยการวางแผนเชิงรุกที่ผ่านการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทของสภาพแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่กระบวนการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนเป็นระบบ เริ่มต้นจากการระบุปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม การทดลองใช้ และสิ้นสุดที่การเผยแพร่นวัตกรรมเหล่านั้น โดยในบริบทของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีการนำเสนอรูปแบบนวัตกรรมทางด้านเทคนิคและวิธีการสอนที่บูรณาการตามแนวพุทธวิธีไว้ 9 รูปแบบสำคัญ ได้แก่ วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีสอนแบบธรรมสภาภิฉภา วิธีสอนแบบอริยสัง 4 วิธีการสอนแบบสืบสวน วิธีสอนแบบไตรสิกขา วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และวิธีสอนตามหลักพุทธสูตร ซึ่งการประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การสอนเหล่านี้ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยยกระดับประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้และสร้างผลสัมฤทธิ์ที่แท้จริงให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

เสาวนีย์ มิตตะธรรมากุล (2567) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารจัดการธุรกิจบริการสมัยใหม่ โดยจากการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการคลินิกทันตกรรมคือการผสมผสานระหว่าง "องค์ประกอบทางการตลาด 5.0" ซึ่งเน้นความคล่องตัว การใช้ข้อมูลในการทำตลาด และการเข้าใจบริบทของผู้บริโภค เข้ากับ "หลักปาปนิกรธรรม" อันเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมในบริบทนี้จึงมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักการทั้งสองส่วนร่วมกันเพื่อยกระดับการดำเนินงานของคลินิกใน 6 ด้านหลัก ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจน การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพของทีมงาน และการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับลูกค้า ซึ่งกระบวนการบูรณาการเหล่านี้มีเป้าหมายสูงสุดเพื่อให้คลินิกสามารถให้บริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ภูริภัทร ห้วยหงษ์ทอง และ กรกต ชาบัณฑิต (2568) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการยกระดับธรรมาภิบาลและการให้บริการสาธารณะซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมไทยให้ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการ

ณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ "หลักพละ 4" (ศรัทธา วิริยะ สติ และปัญญา) เข้ากับกระบวนการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง ส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่น มีสติ และยึดมั่นในคุณธรรม ซึ่งผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานต้องเริ่มจากการสร้างสมดุลระหว่างทักษะความรู้ แรงจูงใจ และสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีควบคู่ไปกับระบบการประเมินผลที่ชัดเจน โดยได้สังเคราะห์ออกมาเป็นพุทธนวัตกรรมการให้บริการให้บริการประชาชนใน 5 มิติสำคัญ ได้แก่ การให้บริการอย่างเสมอภาคผ่านการจัดตั้งหน่วยบริการเคลื่อนที่และระบบรับฟังความคิดเห็นที่ครอบคลุม การให้บริการที่ตรงเวลาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกำหนดและแจ้งระยะเวลาที่ชัดเจน การให้บริการอย่างเพียงพอด้วยการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรระยะยาวเพื่อรองรับกรณีเร่งด่วน การให้บริการอย่างต่อเนื่องผ่านระบบฐานข้อมูลที่สามารถติดตามผลได้ตลอดเวลา และการให้บริการอย่างก้าวหน้าด้วยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสะดวกสบาย ซึ่งแนวทางเหล่านี้ถือเป็นการปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและสร้างความผาสุกให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

สรุป ยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการบริการวางแผนเชิงรุกที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อยกระดับสังคมใน 3 มิติ เริ่มจากการศึกษาที่ใช้วิธีสอนแนวพุทธ 9 รูปแบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ตามด้วยภาคธุรกิจที่ผสมผสานการตลาด 5.0 เข้ากับหลักปาณิธรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และภาคบริการสาธารณะที่นำหลักพละ 4 มาสร้างธรรมาภิบาลใน 5 ด้านให้มีความเสมอภาคและทันสมัย โดยหัวใจสำคัญคือการใช้เทคโนโลยีควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพการทำงานและความดีงามในจิตใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและความยั่งยืนของสังคมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

กรณีศึกษาพุทธนวัตกรรมการบริการ

เพื่อให้เห็นภาพการนำยุทธศาสตร์พุทธนวัตกรรมการบริการไปสู่งานปฏิบัติอย่างชัดเจน หัวข้อนี้ได้รวบรวมกรณีศึกษาที่น่าสนใจในหลากหลายมิติ ทั้งการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษาในโลกดิจิทัล การขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนโดยมีชุมชนและวัดเป็นศูนย์กลาง และการใช้นวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความขัดแย้ง กรณีศึกษาเหล่านี้จะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของพุทธนวัตกรรมการบริการในการแก้ปัญหาและสร้างความยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

กัญกุล ณิช ศิริเวชมงคลและคณะ (2568) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดว่าพุทธนวัตกรรมการบริการคือการเปลี่ยนผ่านจากการสอนวิชาการเพียงอย่างเดียวไปสู่การสร้างปัญญาในโลกดิจิทัล โดยใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นแกนกลางในการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีครบทั้งทักษะทางวิชาชีพและสติวิจารณ์ญาณ (โยนิโสมนสิการ) ในการคัดกรองข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษากลายเป็นรากฐานของความยั่งยืนที่เริ่มต้นจากการพัฒนาคุณภาพภายในของตัวบุคคล

อัปสร อินทิแสงและคณะ (2567) ได้กล่าวไว้ว่า การประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาเป็นนวัตกรรมเชิงโครงสร้างเพื่อแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำ โดยเสนอว่าความยั่งยืนจะเกิดขึ้น

ได้จริงเมื่อเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาให้เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น โมเดลเศรษฐกิจหมุนเวียนในพื้นที่วัดและชุมชน (Temple-based Circular Economy) ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้สังคมไทยก้าวข้ามกับดักการบริโภคนิยม พร้อมทั้งสร้างความมั่นคงทางอาหารและทรัพยากรในระยะยาว

นพคุณ จันทรภักดีและคณะ (2567) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทของพุทธนวัตกรรมในฐานะเครื่องมือเชิงกลยุทธ์สำหรับสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจและสังคมท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เร่งรีบและความขัดแย้งสูงในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการยกระดับธรรมะให้เป็นนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ที่ผสมผสานเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่และการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล เพื่อช่วยลดช่องว่างความขัดแย้งและเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาให้กับคนไทยอย่างยั่งยืน

สรุป กรณีศึกษาพุทธนวัตกรรมสะท้อนการบูรณาการหลักธรรมสู่การปฏิบัติจริงใน 3 มิติ ได้แก่ มิติการศึกษาที่ใช้หลักไตรสิกขาพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสติวิจารณ์ญาณเท่าทันโลกดิจิทัล มิติเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยโมเดลเศรษฐกิจหมุนเวียนฐานวัดเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและก้าวข้ามบริโภคนิยม และมีมิติสังคมที่ยกระดับธรรมะเป็นนวัตกรรมสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจและลดความขัดแย้งโดยอาศัยเทคโนโลยีและธรรมาภิบาล ซึ่งแนวทางเหล่านี้แสดงถึงการเชื่อมโยงการพัฒนาคุณภาพภายในบุคคลเข้ากับการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความมั่นคงทางทรัพยากรและสุขภาวะทางปัญญาให้แก่สังคมไทยอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21

บทสรุป

บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธนวัตกรรมในฐานะเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตศรัทธาและช่องว่างทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัลดิสรักชัน โดยมุ่งเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้จากการเน้นเพียงวิชาการไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน (Holistic Development) ทั้งทางสติปัญญาและจิตใจ ครูและผู้นำทางความคิดต้องเปลี่ยนบทบาทเป็น "นวัตกรทางจิตวิญญาณ" ที่สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางอารมณ์และปัญญา ให้ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีสติและเท่าทันโลก ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนสังคมไทยสู่ความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยึดมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลาง (People-Planet-Prosperty) ตามแนวทางอุตสาหกรรม 5.0 และหลัก ESG โดยการแปลงสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีมูลค่า ควบคู่ไปกับการยกระดับมาตรฐานธรรมาภิบาลในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน การผสมผสานหลักพุทธธรรมเข้ากับกลไกการบริหารจัดการจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุกับความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงในระยะยาว การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรมถือเป็นนวัตกรรมทางกระบวนการที่สำคัญ เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) วิเคราะห์จิตนิสัยเพื่อออกแบบเส้นทางปฏิบัติธรรมเฉพาะบุคคล หรือการใช้ Gamification และสื่อเสมือนจริงเพื่อดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ สิ่งเหล่านี้ช่วยเปลี่ยนบทบาทของผู้คนจาก "ผู้รับฟัง" เป็น "ผู้ลงมือปฏิบัติ" และสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก

(Active Learning) ในมิติทางธรรม ที่ส่งเสริมให้เกิดการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ และสามารถนำหลักการไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุป การพัฒนาพุทธนวัตกรรมไม่ใช่เพียงการทำให้ศาสนาทันสมัย แต่คือการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้และวิถีชีวิตที่สมดุล เพื่อสร้าง "มนุษย์ที่สมบูรณ์" ที่มีความพร้อมทั้งสมรรถนะทางโลกและรากฐานทางธรรมที่เข้มแข็ง การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้ากับปัญญาญาณดั้งเดิมจะช่วยลดความขัดแย้ง สร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคม และนำพาประเทศไทยก้าวข้ามความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ไปสู่สังคมแห่งปัญญาและสันติสุขที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

สรุปองค์ความรู้ใหม่ ภาพรวมของการปรับตัวทางสังคมและการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อพลวัตความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้จากรูปแบบเดิมที่เน้นการท่องจำไปสู่การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อบทบาทของครูยุคใหม่ที่ต้องเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาเป็นผู้อำนวยความสะดวก คอยกระตุ้นและออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอาศัยยุทธศาสตร์สำคัญด้านภาษาและการสื่อสาร โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสากล และความสามารถในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล แพลตฟอร์มออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเป็นเครื่องมือหลักในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เข้าถึงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นเพียงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและทักษะทางโลกอาจนำไปสู่ปัญหาความไม่สมดุลทางจิตใจและสังคม เอกสารนี้จึงนำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่อง "พุทธนวัตกรรม" ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อใช้เป็นกลไกในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในยุคดิจิทัลที่ล้นหลาม ยุทธศาสตร์นี้มุ่งขับเคลื่อนทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา โดยอาศัยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือกระบวนการทำให้เป็นเกม (Gamification) มาช่วยในการวิเคราะห์ ออกแบบการเรียนรู้ และขัดเกลาจิตใจให้เหมาะสมกับบุคคล ซึ่งครูและผู้นำการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องมีทักษะเป็นนักยุทธศาสตร์การสื่อสารเชิงพุทธ เพื่อเชื่อมโยงความรู้ทางธรรมให้เข้ากับบริบทร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมายสูงสุดของการบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้คือการสร้าง "มนุษย์ที่สมบูรณ์" ที่มีความพร้อมทั้งสมรรถนะทางวิชาการ ทักษะการสื่อสาร และมีรากฐานทางคุณธรรมจริยธรรมที่เข้มแข็ง เพื่อเปลี่ยนผ่านสังคมไทยจากสังคมผู้ศรัทธาไปสู่สังคมแห่งผู้ตื่นรู้และเปี่ยมไปด้วยปัญญาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เชียว ชี เขิน, วันชัย แก้วแสน, และ ชาญลลิตี เจริญธรรมานนท์. (2568). การบริหารธุรกิจอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21: การบูรณาการแนวคิด ESG เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน. วารสารโพธิศาสตร์ปริทัศน์, 5(2), 139-152.
- ตรีทิพย์นภา ทองดี. (2568). แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทยในศตวรรษที่ 21. วารสารสื่อวิชาการและวิจัย, 1(2), 33-42.
- ปาริณันท์ ปางทิพย์อำไพ. (2565). พุทธนวัตกรรมในการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน. วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 10(1). <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/basj/article/view/5820>
- ปาริณันท์ ปางทิพย์อำไพ. (2567). พุทธนวัตกรรมในการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา, 9(2).
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2567). พุทธนวัตกรรมกับการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2569, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=20mDDUmejdW>
- พระมหาชนินทร์ อธิวโร, อรอนงค์ ววงค์, กิตติธัช ต้นมา, และ รพีพร เสาร์แดน. (2568). การบูรณาการพุทธนวัตกรรมในกระบวนการเรียนการสอนในอนาคต. วารสาร มจร โภคัยปริทรรศน์, 3(2), 199-213.
- พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร), และ ธนานพ เสนาสุขุม. (2568). พุทธวิธีการพัฒนาสื่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยี, 3(3), 1-11.

- พระวัชรินทร์ วชิรวีโส (ซุมจิ้น), พระครูบวรชัยวัตร, พระครูศรีรัตนภิรมย์, และ พระครูสมุห์ดิเรกฤทธิ์ อีระปญโญ. (2567). พุทธนวัตกรรมและการวิจัยข้ามศาสตร์. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(5), 1072-1088.
- ภูริภัทร ห้วยหงษ์ทอง, และ กรกต ชาบัณชิต. (2568). พุทธนวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดนครปฐม. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 8(2), 28-39.
- สมควร นามสีฐาน, และ สุรีพร ชาบุตรบุญชริก. (2562). กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษาสู่การพัฒนา นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ตามแบบพุทธวิธี. Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus, 6(2), 42-55.
- สิทธิชัย ชีวะโรรส, พระครูปะไซธิกิจจาภรณ์ (สุริย์ชัย ชูช่วย), ณิชารีย์ ปรีชา, พระครูพรหมเขตคณารักษ์ (ชัยสิทธิ์ เรืองรอด), และ ณรงค์ เบ็ญจศักดิ์. (2568). “พลวัตแห่งภาษา” ปฏิรูปการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 บนฐานคิดแบบองค์รวมเพื่อความยั่งยืนทางปัญญา. วารสารสังคม วัฒนธรรม, 8(10), 205-213.
- สุรเดช หวังทอง, ณัฐปภัสร์ จุ้ยเจริญ, และ ณัฐวุฒิ โรจนนินรัตติกุล. (2567). ความท้าทายของการจัดการ อุตสาหกรรม 5.0 เพื่อความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21. Journal of Graduate Studies Valaya Alongkorn Rajabhat University, 18(2), 286-301.
- เสาวนีย์ มิตรธรรมากุล. (2567). การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการจัดการคลินิกทันตกรรมใน กรุงเทพมหานคร. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 7(5), 316-328.
- โสภา รักบำรุง, ไพรัตน์ ฉิมหาด, พระวัชรพุทธิบัณฑิต (ปรีดา บัวเมือง), บุญวัตร ผิวขำ, และ ครอบรัฐ ใจ เรือง. (2568). วิวชนในบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: แนวทางใหม่ของเกษตรกรไทยใน ศตวรรษที่ 21. วารสารสังคมวัฒนธรรม, 8(8), 334-344.
- Buddhist Research Institute of MCU. (2025). Buddhist environmentalism and circular innovation: A case study of Thai communities. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/romyoongthong/article/download/5397/4007>